

СИНКРЕТИЗМ ТУРКМЕНСЬКОЇ АНТРОПОНІМІЇ

Вінницький національний технічний університет, Вінниця

Анотація

У статті розглянуто синкретичний характер туркменської антропонімії, пов'язаний з етноісторичними процесами на території Туркменістану.

Ключові слова: антропоніміка, антропонімія, мовний синкретизм, етноісторичні процеси.

Abstract

The article deals with the syncretic character of the Turkmen anthroponymy associated with ethno-historical processes in the territory of Turkmenistan.

Keywords: anthroponymy, anthroponimia, language syncretism, ethno-historical processes.

Антропонімія, тобто сукупність особистих чоловічих та жіночих імен того чи іншого народу, є яскравим відображенням його історії та побуту, особливостей національної психології й контактів з іншомовним середовищем, характеру взаємодії з природним оточенням. Наука, що вивчає найменування людей (антропоніми), їх окремі складові (особисті імена, по батькові, прізвища, прізвиська, псевдоніми тощо), їх походження, еволюцію, закономірності функціонування має назву антропоніміка (від грецьких слів «людина» та «ім'я») і є розділом ономастики.

Антропоніміка виокремилася з ономастики в 60-70-і роки ХХ століття, зосередившись на вивченні інформації, що може зберігати ім'я: характеристику людських якостей, зв'язок особи з батьком, родом, сім'єю, інформацію про національність, рід занять, походження з певної місцевості, стан, касту. Антропоніміка також вивчає функції антропонімів у мові - номінацію, ідентифікацію, диференціацію, зміну імен, яка пов'язана з віком, зміною суспільного або сімейного стану, життям серед людей іншої національності, вступом у таємні товариства, переходом до іншої віри, табуванням та ін. [1].

Головним питанням антропоніміки присвячені дослідження В.Д. Бондалетова, Н.А. Баскакова, С.І. Зініна, Ю.А. Карпенко, І.А. Кюршунової, В.Н. Михайлова, А.А. Реформатського, В.П. Морощкіна, Н.А. Петровського, Е.Н. Полякової, О.М. Селищева, С.Н. Смольнікова, А.В. Суперанскої, О.Н. Трубачова, Н.М. Тупікова, Ю.І. Чайкіної, В.К. Чичагова, Л.В. Успенського. У 1980-90-і роки ХХ століття антропоніміка поповнилася роботами І.М. Ганжіної, М.В. Горбаневського, Ю.А. Карпенко, І.А. Корольова, Т.Н. Кондратьєвої, В.А. Никонова, Н.Н. Парфьонова, Н.В. Подільської, Б.-О. Унбегауна, Н.К. Фролова. В останні десятиліття вчених особливо цікавлять питання становлення регіональної антропоніміки.

Туркменська антропонімія – сукупність особистих імен туркмен - є невичерпним джерелом вивчення далекого і недавнього минулого. Найбільш ґрунтовними та цікавими є дослідження туркменської антропонімії С.М. Демідова, який протягом багатьох років збирав антропонімічний матеріал різних куточках Туркменістану. Разом з варіантами папки дослідника містять понад 15 тисяч імен. І це далеко не все [2].

Строкатість та складність етноісторичних процесів, що відбувалися на території Туркменістану, зумовили мовний синкретизм туркменських особистих імен, їх різномовне походження.

Протягом багатьох століть місцеве іраномовне населення стикалося тут з тюркоязичними племенами, які групами або поодинокі приходили на землі туркменів. Згодом тюркомовне населення стало основним, відтіснивши або ассимілювавши своїх іраномовних попередників. Однак зв'язки з іраномовними сусідами – персами, курдами, а пізніше – з белуджі, джемшидами – не переривалися. Тому серед туркменських імен трапляються також імена іраномовного походження, от як: Рустем - ім'я одного з героїв іранського епосу, Мерет (давньоіранське Мердад) – назва п'ятого місяця сонячного календаря, Дідар (дослівно – «побачення»), Шир («лев»), Азат («вільний, вільна»), Ширін («солодка»), Дестегюль («букет квітів»), Гюльджан («троянда душі»), Нязік («витончена») та інші.

Арабська навала слабо відбилася на складі населення Середньої Азії. Однак араби принесли нову релігію – іслам, що отримала з плином часу широке розповсюдження. А через релігію, пов'язану з

сімейною обрядовістю, зокрема – із нареченням дитини духовною особою, до традицій наречення середньоазійських й інших народів увійшли мусульманські імена – арабські або семітські за походженням. Проте слід зазначити, що туркменська традиція вибору особистих імен виявила сталість, зберігши багато домусульманських імен, зокрема у жінок. Це є особливо помітним, якщо порівняти з особистими іменами деяких інших народів. Наприклад, у Дагестані імена арабського походження майже повністю витіснили місцеві домусульманські. У сусідів туркмен – узбеків, таджиків, персів, курдів, азербайджанців – арабська культурна традиція здійснила значно більший вплив [3].

Гнучка туркменська традиція особистих імен спричинила й випадки наявності у людини двох імен – тюркомовного та арабського. Це явище спостерігається тим частіше, чим старше власник імені. Однак трапляється й серед молоді. Арабські мусульманські імена даються при народженні муллою або ким-небудь з віруючих людей похилого віку, а в побуті дітей називають «своїми» іменами, які стають основними, нерідко потрапляючи навіть в офіційні документи.

Цікавим є спостереження дослідників, що туркменські імена арабського походження, що пов'язані з ісламом, звучать не так само, як у арабів. Навпаки, серед туркмен, на відміну від багатьох сусідів, де ортодоксальний іслам вкоренився глибше, арабські імена у первинній формі траплялися нечасто, переважно – в сім'ях духовенства й знаті. Більша ж частина імен, пов'язаних з ісламом та арабомовною основою, була пристосована до норм туркменської мови або ж мала змішаний характер.

Не всі імена арабського походження у туркмен були пов'язані з релігією. Серед них були ті, що не втратили своїх загальних значень і увійшли до словника туркменської мови: наприклад, Джамал, Джеміле («краса, красива»), Сахи («щедрий»), Керім («щедрий, милостивий») та ін. Частина імен, пов'язаних з ісламом, була іраномовного або ірано-тюркомовного походження. Наприклад, Пигаммергули («раб пророка» від іранського «пейгамбер» – пророк і тюркського «гул» – раб), Пірі (від іранського «бенкет» – керівник суфійської громади), Ішангули («раб ішана»), Ішанберди («ішан дав») та ін. І, нарешті, є у туркмен імена, безпосередньо пов'язані з номінаціями самого Бога: арабомовною (алла), іраномовною (худай) і тюркомовною (танри). Наприклад, Аллаберди, Худайберди, Танриберди («бог дав»). Значну частину «релігійних» імен складають імена, пов'язані з поняттям «даний» і «раб»: «даний богом», «раб бога» тощо. Цьому сприяло духовенство, яке брало активну участь при нареченні новонародженого. Подібні імена можна знайти у будь-якого народу: скажімо, у іраномовних народів поширені відповідні туркменському «бог дав» – Худайдад, Алладад, у слов'ян – Богдан, широко поширені в світі імена, що утворилися від грецького Феодор – «Богом даний» – Теодор, Федір, Теодоро, Тудор, Тейвота ін. [4].

Одномовне походження – тюркське, іранське, арабське або інше – мають не всі туркменські імена. У багатьох мовний синкретизм виявився безпосередньо у самій формі імені, що часто складається з двох різномовних основ у різних поєднаннях. Наприклад, чоловіче ім'я Саламгули складається з арабського «Салам» (світ) і тюркського «гул» (раб), тобто дослівно «раб світу». Гельдимерет – з тюркського «Гельди» (прийшов) і «Мерет» – назви п'ятого місяця іранського сонячного календаря. А жіноче ім'я Джумагуль пов'язує арабську «п'ятницю» («джума») з іранської «трояндою» («Гюль»), означаючи – «п'ятнична троянда».

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. <https://ru.wikipedia.org/wiki/Антропонимика>
2. <http://infoabad.com/vs-o-turkmenistane/turkmenskie-imena.html>.
3. Системы личных имён у народов мира. – М.: Наука, 1986. – 383 с.
4. Суперанская А.В. Имя – через века и страны / А.В. Суперанская; отв. ред. Э. М. Мурзаев. – Изд. 2-е, испр. – М.: ЛКИ, 2007. – 192 с.

Пустовіт Тетяна Миколаївна – канд. філол. наук, доцент кафедри мовознавства, Вінницький національний технічний університет, e-mail: tetyanatuleneva@gmail.com

Pustovit Tetyana N. – Candidate of Philology, Associate Professor, Department of Linguistics, Vinnitsa National Technical University, Vinnitsa

Аширова Марал Ашировна – студентка групи 2КН-17Б, факультет інформаційних технологій та комп'ютерної інженерії, Вінницький національний технічний університет

Ashirova Maral A. – Department of Information Technologies and Computer Engineering, Vinnitsa National Technical University, Vinnitsa